

Glazbeni oblici i liturgijska obnova

Nova sugestivna obzorja neprocjenjive prostranosti za život Crkve otkriva saborska liturgijska konstitucija od 4. prosinca 1963. godine.

U okviru bogate problematike dodirnuo je — s posebnim naglaskom — delikatno pitanje liturgijske glazbe. Upravo ovdje, više možda nego igdje, osjetila se radikalna obnova da je možemo nazvati pravom revolucijom. I poslije prvih zbuđenosti zapaža se živa klima oduševljenih traganja i smionih pokusa. Na početku smo dugog putovanja, a već nas tišti — uz dragocjene — sigurne tekovine — stanje nestalnosti i neodlučnosti. Ne mislim ovdje raspravljati o novim pokušajima koji su ostvareni kroz ovih šest godina. Htio bih samo pronaći neku crtu organskog i jedinstvenog rješenja naprama neospornom postojanju novih glazbenih oblika na službu kulta.

Radi se samo o jednostavnom prijedlogu a njegova vrijednost zavisi o snazi razloga i o dobrim rezultatima. Ovdje ćemo govoriti samo o vokalnoj glazbi — pjevanju — u ritualnim svetim činima. Da budemo dosljedni i jasni moramo unaprijed postaviti neke jasne i glasne principe.

TEORETSKE PRETPOSTAVKE

1. — *Glazba je podređena Liturgiji*, ali samo izvana. Liturgičar predlaže opće formalne upute koje odgovaraju stvarnim ritualnim zahtjevima; glazbenici će se staviti na posao prema estetskim zakonima umjetnosti koja živi po vlastitim načelima i liturgijski čin obući u glazbu. Uspješna suradnja između liturgičara i glazbenika donijet će dragocjeni plod nužnog uvodnog dogovora prije nego se počne raditi. Dakle odgovorna suradnja u saznanju vlastitih granica i poštivanju uzajamnih specifičnih kompetencija.

2. — *Potražiti novi liturgijsko-glazbeni jezik* koji se može ostvariti jedino na zdravoj tradiciji. »NOVA ET VETERA« uvijek ostaje nepobitno zdravo načelo. Svaki ozbiljan umjetnik nastoji temeljito proučiti prava remek djela koja su prošla tvrdi put naprednih glazbenih tekovina. U svakom slučaju bilo bi smiono u bilo kakvim mogućim promjenama ne povjeriti se kvalificiranom osoblju pokreta.

Ponovno naglašavamo nenadmašivu uzornu vrijednost gregorijanskih napjeva i klasične polifonije u njihovim istinskim umjetničkim izražajima čije vrhunsko vokalno savršenstvo uvijek je suvremeno za glazbu na službu Riječi.

3. — *Izraziti pluralizam* uravnotežen ritualnim prilagođavanjem ide uvijek uklopljen u okvir širokog katoličkog i pastoralnog gledanja. Ovdje moramo isključiti i dva ekstrema »bilošto« i »par-

tikularizam« koji bi mogli dovesti do pogoršanih utilitarističkih produkcija ili pretjeranih frakcija repertoara na štetu pastoralnih vrednota. Nemojmo zaboraviti da će se današnji »mladi« znati uklopiti u župsku zajednicu koja predstavlja »naravno mjesto« Božje obitelji.

Ako se u repertoarima nalazi »bilošto«, time se u ovom presudnom momentu ruši sudjelovanje masa u liturgijskom pjevanju.

PRIMAT RECITIRANIH GLAZBENIH OBLIKA

Kad smo ovo ustvrdili, ako stvar dobro razumijemo, izgleda kao da smo našli jasan i jedinstven pravac da možemo riješiti mnoge probleme liturgijske obnove a posebno pošto je govorni jezik postao ritualni jezik.

Jasno je već jednom da — u liturgijskoj vokalnoj glazbi — ne možemo preferirati više niti tradicionalne predkoncilske, niti »virtuozne melizme« stare rimske liturgije, niti — još manje — »romantične operne melodije« (arije) iz bližih prošlih stoljeća.

S druge strane imamo temeljno načelo muzikologije gdje se vide dragocjeni razvoji i primjene od izvanrednog interesa i velike suvremenosti: »La proclamazione solenne della Parola sacra sta alla base di ogni musica rituale« (Svečano proglašenje svete Riječi je temelj svake ritualne glazbe) (Solanne Corbin).

»Osjetiti riječ« je umjetnička obaveza najvećih skladatelja: »osjetiti riječ« u njezinoj fonetičkoj i ritmičkoj vrijednosti, u izražajnom kontekstu određene lirske dramske, liturgijske situacije.

U novom Redu mise nalazimo potvrdu za ovu afirmaciju: »... glas treba odgovarati naravi samog teksta već prema tomu da li je to čitanje, molitva, upozorenje, poklik ili pjesma« (br. 18).

Takvom klasifikacijom liturgijskih »glazbenih vrsta« nije sve iscrpljeno. Idemo crescendo od jednostavnih »recitativa« lekcija do oblika pravog pjeva. Ali — na putu od početnog recitativa do punog melodijskog razvoja — nalazi se bogata ljestvica mogućnosti i primjena da procijenimo slučaj za slučajem prema liturgijskim i tekstovnim obilježjima i potrebama. S druge strane — u istoj rubrici — odmah slijedi dragocjeno upotpunjenje: »Ratio insuper habeatur indolis diversarum linguarum et ingenii populorum«. (Uz to treba voditi računa o duhu raznih jezika kao i o osobini pojedinih naroda) (18).

Aдекватna dikcija teksta i — kod nas Hrvata — posebna muzikalnost duha našeg jezika: jesu dvije temeljne direktive kojima raspoložu današnji skladatelji liturgijske vokalne glazbe.

DVA PRIMJERA

Drugom zgodom ćemo još bolje razviti ove ideje. Sada bi to htio rasvijetliti s dva primjera.

1. — *Responzorijalni psalam* opet je primio svoj izvorni oblik. U bogatoj i dragocjenoj baštini

gregorijanskih napjeva nalazimo primjere oblika ukrašenih recitativa koji dosižu toplinu pravog lirizma, a zauzimaju specijalno mjesto u liturgijskim činima. Dosta se sjetiti divnog »Vazmenog hvalospjeva«, »Očenaša«, »Tužaljki« Svete Sedmice... uzori koje još nitko nije nadvisio!

2. — »Vjerujem« — ispovijest vjere — na hrvatskom jeziku nam predstavlja ne male poteškoće:

a) nitko više neće duge kompozicije; u tome se svi slažemo!

b) — trebalo bi tražiti — od kojeg muzikologa — liturgičara — da nam pronađe neki osnovni recitativ (»cantilatio«) razumije se kao »najmanju organizaciju koja pripušta zajedničku recitaciju bez nereda« (Solange Corbin): u ovome će se veoma teško naći zajednički pogled, osobito ako hoćemo da narod aktivno sudjeluje kod pjevanja ispovijesti vjere. Naš narod hoće da pjeva, i to ozbiljno da pjeva! Zato mu treba dati zdravu, lijepu pučku melodiju koja odgovara našem hrvatskom jeziku koji je po svojoj strukturi melodičan i vokalan.

Treba naći srednji put između jednostavnog »liturgijskog recitativa« i »arije« iz opere te stvoriti novu liturgijsku — na zdravom narodnom melosu — »recitiranu melodiju« ili tako zvanu »melodijsku deklamaciju«.

Da li bi ta »melodijska deklamacija« bila u stilu poslanice ili evanđelja kako se kod nas pjeva prema narodnim napjevima trebalo bi ove recitative s kadencama dobro proučiti i pozabaviti se ovim veoma interesantnim pitanjem. Naše pučko crkveno pjevanje je veoma bogato crkvenim pučkim popijevkama i ukrašenim pučkim crkvenim recitativima. Divne su »melodijske deklamacije«, bogati ukrašeni recitativi! Od njih bi se dali stvoriti liturgijski »pjevujući recitivi«, za nove liturgijske tekstove.

Više nema povratka na »staro«. Dijelove ispovijesti vjere ne možemo više tretirati kao »mote za se«: pojedini članci ovoga velikog skupa ispovijesti vjere moraju biti »svečano proglašeni«. Oni više nisu predmet ascetskog pobožnog razmatranja, niti lirsko-dramatsko podsjećanje kao što ga nalazimo u kantatama, oratorijima ili pasijama baroknih i romantičnih velikih glazbenih majstora.

RECITIRANA MELODIJA

Koje bi bile osobine ove »recitirane melodije« ili »melodijske deklamacije«? Problem delikatan

koji zaista obavezuje na daljnja i nova razmišljanja i usavršavanje. Ali već sada bismo mogli postaviti neke određene crte:

1) — Glazba koju apsolutno nadahnjuje tekst, sa savršenom i kratkom dikcijom. Ovdje bi se mogli ugledati na tipični »declamato pizzettiano«. Pizzetti je izbjegavao »lirske oaze« koje zaustavljaju dramski tok radnje, pa je izgradio vlastiti recitativni stil u kojemu prevladava silabičko tretiranje melodijske linije (ME, II dio str. 404) što osigurava lirsku snagu riječi. U tome su veliku vještinu pokazali suvremeni veliki glazbenici, skladatelji od Stravinskoga do Poulenca, Brittena, Gotta...

2) — Postupak s tekstom neka bude silabički, barem u glavnim crtama. Kao glavno pravilo svečane deklamacije neka se recitira, odnosno pjeva, u osminama. Polovine i cijele note treba izbjegavati one usporavaju tekst. Osmina je najnaravnije trajanje pojedinih slogova u pravilnoj razgovijetnoj deklamaciji.

3) — Slobodni ritam je bitni uvjet pravilne deklamacije. Unaprijed se ne smijemo vezati ni na jednu ritmičku formulu. Slobodni ritam je specijalna oznaka naše narodne glazbe. Zato treba dobro proučiti i probleme pravilnog glazbenog pisma.

4) — Pravilna, ozbiljna i uzvišena piječnost, takva da je narod ispravno čuje i brzo upamti. Pravilna piječnost, a ne lirske melodije arija iz opera XVIII i XIX stoljeća, niti melodije zabavne, pop, beat glazbe.

5) — Bitna muzikalnost, u smislu što nam ga je protumačio na kongresu u Pamploni 1967. Erhard Quack. Ako ozbiljno želimo da narod pjeva, u ovoj prvoj fazi obnove liturgijske glazbe moramo prije svega misliti i izraditi osnovne oblike monodije onako kako ih zahtijeva liturgija: oni imaju apsolutnu vlastitost, jer liturgijski skup prije svega treba njih (oblike)«. »Bitnost, što ne znači ograničenost duha, niti — još manje — plitku i površnu lakoumnost, nego pametnu odmjerenu temeljnih zvučnih elemenata: ritam, melodični intervali, harmonijska podloga...

Savjestan umjetnik morao bi se ozbiljno založiti, pa bilo to i u drugom pravcu, osobito ako bi htio istražiti onu zlatnu zajedničku nit zapadnog zajedničkog izražaja predvodi razlike govora...: onu zajedničku točku susreta, to jest, gdje su svi ljudi i svi stilovi ujedinjeni« (Bernard Huijbers).

Zadatak zaista privlačan, te zaslužuje najveće zanimanje!

Biskupske konferencije Italije i misa mladih

Predsjedništvo Biskupske konferencije Italije uputilo je 15. ožujka 1970. svim talijanskim biskupima slijedeći dokumenat u kojem se nalaze smjernice s obzirom na slavljenje liturgije za pojedine skupine vjernika, posebno za mlade.

NAČELA

1. Slavljenje mise, ukoliko je ona čin Kristovog i Božjega naroda hijerahijski ustrojenoga, središte je kršćanskoga života za Crkvu, kako sveopću tako i mjesnu Crkvu, tako i za svakog pojedinog vjernika. (IG 1)

Misa, dakle, pripada čitavom Božjem narodu jer u njoj se »Krist žrtvuje za spas svega svijeta, a zajednica vjernika oblik je i znak jedinstva ljudskoga roda u Kristu Glavi (EM 18). Iz toga slijedi potreba odgajati »zajedničarski smisao da bi se svatko osjećao sjedinjenim s braćom u jedinstvu Crkve, bilo mjesne bilo sveopće« (ibid).

2. U svjetlu ovih načela jasno je da grupe vjernika, koje su možda osobito povezane zbog zajedničkih pedagoških, kulturnih ili društvenih interesa treba također odgajati za puno sudjelovanje u liturgijskoj zajednici, osobito nedjeljnoj. Treba, naime, omogućiti ne samo »skladno raspoloženje i izvođenje obreda« (IG 313), nego također i u prvom redu zajedničarski sakramentalni izražaj svega Božjega naroda — koji se okuplja zajedno da slavi spomen-čin Gospodnji« (IG 7)

3. Ova potreba da se svaka grupa usmjeruje na zajedništvo s cijelim Božjim narodom ne isključuje mogućnost da se za pojedinu grupu upriliči posebno liturgijsko slavljenje koje bi se, doduše u skladu s važećim liturgijskim zakonima, prilagodilo posebnim prilikama dobi, okoline, osjetljivosti, zanimanja, sve s ciljem da se u grupi pobudi življi interes, da se u njoj ostvari jedinstvo koje će se onda prenositi i na širu zajednicu. Iz takvog posebnog liturgijskog slavljenja rađa se sve bolji liturgijski odgoj same grupe i posredno se unapređuje liturgijski život cijele zajednice.

4. Ovo pastoralno prilagođavanje, koje se javljalo i u prošlosti, različito je provedeno u više ili manje vrijedne i sretne inicijative. A taj se zadatak u naše vrijeme sve više nameće — jer se više nego ikada proživljava povezanost grupa i njihova posebna psihologija.

5. Takozvane »mise za mlade« treba smjestiti u ovaj psihološko pastoralni kontekst. One nastaju iz potreba koje mladi spontano, živo i izvorno osjećaju, iz potreba koje postaju to akutnije kad se mladi nađu zajedno i oblikuju svoju zajednicu. Ta je činjenica sama u sebi izvanredno pozitivna. Ako mladi žele da im u liturgijskom slav-

ljenju bude moguće izražavati ono što osjećaju i ono što jesu, to znači da smatraju liturgiju, posebno misu, važnim sastavnim dijelom svoga života.

6. »Mise za mlade« nisu prema tome ni neka posebna tehnika, niti laki trik da se mladi privuku na misu. Iluzije, da bi se tako mlade masovno uklopilo u živu sakramentalnost liturgije, značila bi nerazumijevanje problema i osiromašenje temeljnih vrijednosti koje se želi ostvariti. »Mise za mlade« su pastoralni problem. One pretpostavljaju tako inteligentne i tako uspješne kateheze koje bi mogle mlade dovesti do toga da se osjećaju kao crkvena zajednica molitve i apostolata i da dosljedno izraze ovaj osjećaj zajedništva u slavljenju koje mora biti i vjerno propisanim normama i uistinu prilagođeno njihovoj dobi i njihovoj psihologiji. Pogreška, koja se toliko puta čini, sastoji se u tome što se želi odmah početi kao da smo već na cilju, a da se prethodno mlade ne uputi i ne privikne. Tako nastaju one oštećene, bezbojne i bučne mise u kojima, da bi se nadoknadila osiromašena površnost cjeline, sve završava naglašavanjem posve nevažnih elemenata ili nekritičkim uvođenjem ekscentričnih i proizvoljnih oblika. Tu je podrijetlo tzv. »beat misa« ili »ye-ye misa« ili spontano stvorenih misa.

7. Ovo je u svom govoru od 7. veljače 1970. primjetio i Papa Pavao VI kad je rekao: »Mise za mlade su odlična inicijativa koje srdačno preporučamo gdje god su one bez polemičkog duha, s obzirom na druge mise, i u kojima nema onih novosti koje unakazuju slavljenje mise, oslobađajući tekst, obred, glazbu ili pjesme te nagovor svih važećih normi a sa željom da se misa prilagodi modernom mentalitetu«.

8. Na temelju izloženih načela i potaknuti ovim Papinim riječima, imajući pred očima sadašnji obred mise koji je već stupio na snagu, odlučili smo iznijeti u nekoliko bitnih načela slijedeće savjete za mise mladih. Promišljena pažnja na ove savjete i njihovo vjerno vršenje ne samo da će stvoriti osjećaj uravnoteženog ukusa u različitim inicijativama u misama za mlade, nego će također pomoći onaj liturgijsko-odgojni uspjeh koji bi takve inicijative sigurno željele postići.

II. INDIKACIJE I NORME

Obred

9. Obred mise, bez obzira u kakvoj se zajednici slavi, treba biti onaj koji je određen Apostolskom konstitucijom »Missale Romanum« koja je stupila na snagu 30. studenoga. Nikome nije dopušteno bilo što dodavati, oduzimati, mijenjati ili premještati pojedine dijelove obreda. Za moguće

promjene postoje određene indikacije u samom obredu ili u općoj instrukciji koja se nalazi na početku misala.

U pripremi i samom slavljenju neka osobito jasno bude naglašen zajedničarski i hijerarhijski karakter. Crkvena lađa je za zajednicu, a prezbiterij za svećenike i ministrante. Ono što se na oltar donosi i ono što se s oltara odnosi (darovi i euharistija) ne donosi se i ne odnosi neposredno nego posredstvom svećenika.

Tekstovi

10. I tekstovi čitanja i molitava moraju se uzeti iz misala, barem za nedjelje, svečanosti i blagdane. Što se drugih dana i svećanih zgoda tiče, označene su u VII poglavlju opće Instrukcije različite mogućnosti izbora. O revnosti i razboritosti svećenika ovisi da se posluži ovim mogućnostima i da samu zajednicu mladih usmjeri prema izravnom i svjesnom izboru u skladu s načelima Instrukcije.

Izvjersna je elastičnost dopuštena u oblikovanju molitava na taj način što sami mladi mogu, u okviru molitve vjernika, predložiti svoje vlastite nakane. Neka sve bude prikladno pripravljeno pismeno. To je stvar odgovornosti svećenika koji predsjedava zajednici.

Homilija

11. Homilija je pravo svećenika koji predvodi slavlje. To je njegova predsjedava(teljska) dužnost, kao što je dužnost vjernika, kako mladih tako i ostalih, da ga slušaju. To zahtijeva hijerarhijski poredak samoga slavlja. Mladi ipak mogu snagom svojega krsnoga proroštva surađivati sa svećenikom u spremanju homilije i na njezinu uokviravanju u život spremajući sa svećenikom teme i sugerirajući mu konkretne primjene.

Pjesma i glazba

12. Glazbeni izražaj ima u liturgiji, osobito u misi, sakramentalnu vrijednost. Pjesma i glazba izražavaju zajednicu, promiču jedinstvo i potiču molitvu. Liturgijsko pjevanje cijele zajednice je i svečana i dojmljiva molitva. Pjevanje je preporučeno svim vjernicima, i svi bi vjernici morali biti odgojeni u pjevanju, a naročito mladi jer njih je lakše odgojiti jer je njihova izvedba spontanija i njihov primjer djelotvorniji. Neka pjeva cijela zajednica mladih ne samo jedna grupica.

13. U pjevanju je najvažniji sam tekst. Zato su osim usklika zajednice za misu idealne one pjesme koje su naznačene u obrednom tekstu, osobito »Svet« i »Aleluja«. Zajednica, koja je liturgijski dobro odgojena, uvijek će radije pjevati misu nego

pjevati za vrijeme mise. Umjesto službenih pjesama za ulaz, prikazanje i pričest mogu se upotrijebiti i drugi tekstovi, ako ih je nadležna vlast odobrila, kao što moraju biti odobreni i svi napjevi koji se pod misom pjevaju.

Ovo se ograničenje opravdava težnjom da pjesme ne budu samo sentimentalno-sociološke ili nejasno religiozne, ili — još gore — teološki neispravne, nego da budu usklađene liturgijskom vremenu ili času slavljenja.

14. Što se tiče melodija, dostojanstvo i sakralnost slavljenja traži da i glazba bude dostojna i sakralna, da bude otvorena razvitku umjetnosti, ali da se ne gubi u uzbuđenom ritmu i bučnom snobizmu. Pjevanje mora promicati molitvu, a ne da je ometa. U tom je pogledu bilo previše zloupotreba, sve s izlikom da se u glazbenom pogledu liturgija učini življom i prihvatljivijom za mlade, a profanirala se sakralnost slavljenja. Zato nam je dužnost ponovno upozoriti na onaj glazbeni izražaj koji je duga i plemenita tradicija znala približiti najčistijoj umjetnosti.

Pravi pastoralni duh ne obara liturgiju pod izlikom da je prilagođuje, nego odgaja mlade kako bi je razumjeli i njoj se prilagodili.

15. Što se instrumenata tiče, oni doista moraju biti »instrumenti« tj. sredstva u službi svetoga čina, u službi riječi, živog sudjelovanja zajednice, a ne sredstava za spektakularnost liturgije. Međutim, često izgleda kao da se specifičnost »mise za mlade« sastoji u upotrebi ovog ili onog instrumenta. O tome su već data prikladna načela koja treba samo ponoviti: »U Latinskoj Crkvi neka se uvelike cijene orgulje, tradicionalni glazbeni instrument, čiji je zvuk kadar pridonijeti znatan sjaj obredima Crkve, snažno pridizati duše k Bogu i nebeskim stvarima« (S. C. 102); i: »U dopuštanju upotrebe glazbenih institucija i u samom upotrebljavanju tih instrumenata, neka se vodi računa o obilježju i predaji pojedinih naroda. Ipak, instrumenti koji su po općem sudu i općoj praksi isključiva svojina profane glazbe, neka se potpuno udalje iz svakog liturgijskog čina« (IMS 63).

16. Svi koji vrše apostolat među mladima i koji osjećaju apostolski žar da mlade privedu Kristu preko sudjelovanja u liturgiji, neka imaju pred očima ova načela i neka ih vjerno čuvaju. Liturgija će postati za mlade duh i život samo ako se provede dostojan i ozbiljan odgoj mladih za liturgiju. Taj duh i život mladi će jednoga dana unijeti u sve zajednice Božjega naroda.